

національної самосвідомості в учнів.

Для виховання національної самосвідомості треба розвивати відповідним чином спрямовану пізнавальну активність. Тобто об'єктами пізнавальної активності, крім усього іншого, мають стати національно - своєрідні явища, які розвиваються через такі феномени, як національні традиції, ментальність та ін. Отже, відповідним чином спрямована пізнавальна активність є стержнем психологічного механізму формування національної самосвідомості.

Цей механізм набуває видозмін у реальному навчально-виховному процесі залежно від його змісту, вікових та індивідуальних можливостей дітей. Педагогіка дає з цього приводу узагальнені рекомендації, які конкретизуються методистами у кожному навчальному предметі, кожному виді виховної роботи.

Аналіз методологічних та психологічних основ виховання національної самосвідомості дозволяє зробити декілька висновків:

1) для збереження та розбудови суверенності України першочергове значення має підвищення рівня національної самосвідомості електорату;

2) національна самосвідомість у формі націоналізму належить до загально-людських цінностей, тому виховання національної самосвідомості може і повинно бути покладено в основу державної ідеології освіти;

3) виховання національної самосвідомості як якості особистості має спиратись на певні психолого-педагогічні закономірності;

4) національна самосвідомість має стати підсумком політичної нації українського народу.

4. Концепція виховання національної самосвідомості.

Концепція розроблена на основі гіпотези про те, що єдність суспільства в українській державі повинна ґрунтуватися не на класовій, а на національній основі.

Така гіпотеза не є надто оригінальною, але в умовах Російської імперії, продовженням якої у національній політиці став СРСР, вона не могла бути перевірена на практиці. Тепер можливість для цього утворилася, і концепцію створено.

Концепція спирається на такі основні положення:

- національна самосвідомість притаманна людині від природи;
- національна самосвідомість може втілюватись у різних формах національної ідеї, які не є рівноцінними з точки зору загальнолюдських цінностей;
- -єдиною прийнятною формою національної ідеї в умовах нашого суспільства є націоналізм;

• визначення поняття "націоналізм" марксистсько-ленінською ідеологією є політизованим, таким, що має слугувати інтересам класової теорії, отже, потрібне визначення, яке б об'єктивно відбивало суть цього суспільного феномену;

• в умовах, що склалися в нашому суспільстві, треба розбудовувати одночасно політичну та етнічну українську націю;

• українська етнічна нація, перш за все її мова та культура, потребують захисту держави;

• особливий відбиток на процес формування політичної нації накладає поліетнічність електорату, яка характерна для ряду регіонів України.

Юлія Бєлова-Редькіна

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Становлення і зміцнення України як демократичної європейської держави ставить перед педагогічною наукою надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання громадянина-патріота. Тому сучасна педагогічна наука повинна створити таку систему виховання, яка б забезпечувала формування у майбутніх вчителів національної свідомості.

Постпереребудовний період викликав небувале зростання інтересу до проблеми вітчизняної історії, витоків національної культури. Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці сьогодення.

На сучасному етапі створюються передумови подолання деформацій у міжнародних відносинах та їх гармонійного розвитку, відкриваються можливості утвердження в життя реального суверенітету України. У прийнятій 16.06.90 р. Декларації про державний суверенітет республіки зазначається, що Україна забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичні свідомості і традиції, національно-етнографічних особливостей функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя. Разом з тим право національно-культурного розвитку гарантується усім національностям, які проживають на її території.

Серед складних і болючих економічних проблем, які переживає нині сучасна школа, зацікавлення етносоціологією, міжнародними стосунками в шкільному колективі може видатися дещо відірваним від повсякденної реальності. Однак дослідження, проведені в кількох регіонах України (на заході, півдні, сході) серед старшокласників, засвідчили: життя молоді в поліетнічному українському суспільстві має свої проблеми.

Як виявлено Т.Клименко та Я.Самборською [1], сьогоднішні випускники зовсім не байдужі до міжетнічних стосунків в Україні і у своєму власному оточенні. За зовнішньою безконфліктністю іноді бувають приховані тривожність і зухвалість, біль за образи на національному ґрунті. Як правило, ці почуття формуються і виявляються на побутовому рівні. В них звучить відголосок неблагополуччя, політичної і соціально-економічної нестабільності нашого суспільства.

Тож як сприймають підпитки стан міжетнічних відносин у своєму оточенні? У більшості – позитивно, або взагалі виявляються байдужість до цих проблем, що також свідчить про відсутність якогось дискомфорту у міжетнічному спілкуванні. Однак, певна частина молоді тривожно ставиться до змін у навколишньому світі. На питання “Чи змінилися в останні роки у вашому оточенні стосунки між представниками різних національностей?” – приблизно 25% опитаних відповіли, що відчували їх погіршення.

“Чи доводилось вам стикатися з несправедливістю і образами на національному ґрунті стосовно вас особисто?” – на це питання “так” відповіли 27% українців, 53% росіян, 20% інших національностей. Отже, особистий досвід певної частини української молоді вже включає в себе негативні приклади спілкування з людьми інших національностей, які віками пліч-о-пліч живуть на цих землях.

Випускники школи стоять на порозі дорослого життя в суспільстві, де є досвід етнічного нігілізму, байдужість до національних проблем і національних культур. Школа покликана допомагати ліквідувати ці прогалини в культурі міжетнічних стосунків. І хоча сьогодні на порядку денному як першочергове стоїть завдання повернути школі її національне обличчя і душу, водночас не можна забувати, що народна душа – багатоетнічна.

Спонукає до роздумів і той факт, що на запитання “Звідки ви в першу чергу отримуєте знання про культуру, звичаї, історію інших національностей, що живуть у вашій області?” – лише 20% респондентів відповіли, що у школі. Поряд з цим на питання “Чи хотілося б вам більше дізнатися про історію і культуру народів, представники яких живуть у вашій області протягом багатьох століть?” – дві третини опитаної молоді по всіх областях відповіли “так”. Як бачимо, молодь чекає цих знань і готова у своїй більшості їх сприймати. Чи може і чи готова сьогодні школа задовольнити цей культурний інтерес? За змістом, за рівнем культури і знань педагогів-викладачів, за змістом освітніх програм? На жаль, ще ні.

Процес формування національної свідомості, значущість та своєрідність педагогічної діяльності в умовах сучасної школи вимагають від педагогічної науки досконалості підготовки вчителів-вихователів, пошуку нових шляхів та педагогічних умов підвищення якості професіоналізму майбутніх фахівців.

Одним з головних напрямків у реалізації програми “Україна ХХІ століття”. Державна національна програма “Освіта”, названа підготовка нової генерації педагогічних кадрів від вихователя дитячого садка до викладача вищого навчального закладу, підвищення її професіоналізму на всіх рівнях.

Успіх кінцевого результату всієї системи освіти залежить від якісних та корінних змін в підготовці майбутнього вчителя-фахівця, що робить проблему підготовки вчителя-вихователя особливо актуальною для сучасної педагогічної теорії і практики виховання підростаючого

покоління – майбутніх будівельників-патріотів держави.

“Велике значення в цьому плані має підготовка майбутнього вчителя до формування національної свідомості підрастаючого покоління в сучасних умовах”, — відмічено в “Концепції естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури”, завданням якого є формування гармонійно розвиненої людини з високим національним, культурним потенціалом, розвиненим почуттям патріотизму і любові до спадщини народів, які населяють століттями та складають свою рідну державу, Батьківщину.

Саме поняття “Батьківщина” навіть пов’язано з такими поняттями, як “рід”, “батьки”, тобто з родиною, домашнім вогнищем та укладом – всім тим, що оточує, оберігає, формує людину, входить до її плоти і крові. Вже з перших годин життя на людину впливають рідні та близькі люди, знайомі та сусіди, а спілкування між ними та основні засоби життєдіяльності – саме це є початком побутової культури, звичаями, традиціями. Пізніше людина виходить за межі рідної оселі, де у неї складаються перші уявлення про рідний край, особливості та відмінності людей, що у ньому живуть. Саме тут можна визначити витoki того, що пізніше перетворюється на такі надбання особистості, як національна самосвідомість, гідність, культура, які сполучаються з почуттям, уявленням, розумінням Батьківщини.

Без почуття національної самосвідомості особистості нема людини, нема викладача, який крім теоретичних знань, зміг би передати своїм учням моральні, етичні та естетичні цінності. Проблема національної самосвідомості особистості стоїть зараз на першому плані у навчально-виховному процесі як школи, так і вузу. Усі ми ще є свідками такої епохи, наслідком якої у національних відносинах були ненависть, приниження одного народу іншим, явного знищення такого поняття, як національна гідність... Страшна спадщина тоталітарної епохи так званої “нової історичної спільності” полягала у тому, що не тільки окрема людина не могла згадати свій родовід далі батьків та дідусів і бабусь, а й цілі народи втрачали своє справжнє історичне коріння, звичаї, обряди, традиції, вірування, втрачаючи тим самим свою національну самосвідомість і гідність.

Робота з національного відродження має не лише загальнокультурний та гуманістичний сенс. Вона багато в чому визначає зміст, характер, та стабільність соціально-політичних процесів у нашій країні. Чи стануть представники не лише корінної української національності, а й інших народів свідомими громадянами України, чи будуть вони сприймати її як свою Батьківщину – значною мірою залежить від поєднання інтересів державного будівництва з інтересами різних античних груп. Можливість такого поєднання саме і відкриває доктрина національного відродження, яка виходить з пріоритету демократичного суспільства.

Засоби формування національної самосвідомості можуть бути різноманітними. Але перш за все це праця. Під час підготовки майбутніх вчителів праці студенти за навчальними планами вивчають ряд дисциплін фахового напрямку, які будуть потрібні їм під час трудової діяльності у навчальних закладах. Розробляючи робочі плани з таких дисциплін, доцільно було б вивчати технології через види народного декоративно-прикладного мистецтва: вишивання, конструювання та пошиття одягу, карбування, оформлення інтер’єру традиційної української хати, приготування їжі, гончарство, слюсарство, бондарство, ковальство, плетіння із ниток та лози, розпис виробів тощо. Формуючи вироби у будь-якій техніці будь-якого виду народного декоративно-прикладного мистецтва формується сама людина. Як суб’єкт етнічного виховання і народної творчості, людина сформувалася в процесі трудової діяльності. Тому виховувати в особистості почуття приналежності до нації треба перш за все в праці під час вивчення майбутніми фахівцями видів народних ремесел, різноманітних технологій виготовлення виробів, історії виникнення будь-якого виду ремесла, або декоративно-прикладного мистецтва. Краса праці формує культуру людини, її національну самосвідомість, її зв’язок із пращурами та наступним поколінням, перетворює працю в сферу задоволення її головних духовних потреб.

Формування національної самосвідомості особистості є результатом різноманітної діяльності людини. Тому ряд авторів національну самосвідомість людини розглядають в її праці, суспільній діяльності та сфері моральних стосунків з представниками інших національностей. Свідоме розуміння своєї приналежності до нації закріплює систему формування національної самосвідомості студентів.

Формування національної самосвідомості в процесі художньо-трудової діяльності в умовах педагогічного вузу припускає здійснення певних виховних дій, а не є простим автоматичним побічним наслідком трудових умов. Зміст виховання у студентів національної самосвідомості повинен плануватися та програмуватися так, як планується послідовне опанування трудових навичок та вмінь.

Таким чином, вчитель трудового навчання має великий потенціал у здійсненні системи формування національної самосвідомості, спрямований на всебічний розвиток особистості. І відповідна підготовка майбутніх вчителів є не менш необхідною, ніж фахова освіта майбутнього вчителя, наприклад, народознавства чи етнографії.

Слід визначити, що проблемі професійно-педагогічної підготовки вчителя праці до формування національної самосвідомості учнів раніше не приділялось практично ніякої уваги. Проведені деякими вченими України дослідження свідчать про те, що виховання національної самосвідомості в педагогічному вузі, зокрема на заняттях з народознавства та деяких дисциплін фахового напрямку, знаходиться на дуже низькому рівні і не може задовольнити сучасну школу.

В той же час лабораторно-практичні і лекційні заняття надають великі можливості для здійснення формування національної самосвідомості студентів у процесі художньо-творчої діяльності.

Про незадовільну підготовку вчителів праці до формування національної самосвідомості учнів свідчать результати проведеного нами анкетування вчителів, які працюють у школах міста Бердянська та Бердянського району. На запитання “Чи здійснюєте ви цілеспрямоване виховання національної самосвідомості на заняттях з обслуговуючої праці?” – впевнено відповіли тільки 4%. Дати наукове визначення формування національної самосвідомості учнів змогли тільки 14%. А, говорячи про види формування національної самосвідомості у процесі художньо-трудової діяльності, основна маса респондентів назвали тільки вивчення деяких візерунків з української народної вишивки та приготування деяких українських народних страв. Тут виникає запитання: а хіба на Україні мешкають тільки українці? А як же представники інших народів? Чому у шкільних програмах з трудового навчання не приділяється уваги вивченню тих самих візерунків, вишивок або приготування блюд інших народів, які населяють нашу країну, і, звичайно, навчаються поряд із українцями в одній школі, класі.

Причину проблем, пов'язаних з недостатньою підготовленістю до формування національної самосвідомості учнів на заняттях з обслуговуючої праці, майже 46% респондентів вбачають у недостатньому рівні вузівської та довузівської підготовки, 23% — в недостатньому рівні самовиховання та 31% - вказують обидві причини. Усі опитані потребують дидактичної, психологічної та педагогічної допомоги для успішного здійснення виховання національної самосвідомості учнів на заняттях з обслуговуючої праці.

На запитання: “Який шлях підвищення рівня підготовки вчителів обслуговуючої праці до формування національної самосвідомості ви бачите?” — дві третини опитаних відповіли, що цей процес повинен проходити насамперед в процесі вивчення в педагогічному інституті фахових дисциплін та спецкурсів відповідного напрямку. Крім того, вони вважають, що доцільно було б удосконалити в цьому напрямі організацію та зміст педагогічної і технологічної практик.

Якщо узагальнити вище викладене з досліджуваної проблеми, можна зробити висновок, що підготовка майбутніх фахівців-вчителів обслуговуючої праці до формування національної самосвідомості має носити цілеспрямований та безперервний характер. Досягти високого рівня підготовки майбутніх вчителів до формування національної самосвідомості учнівської молоді на уроках з обслуговуючої праці можна, якщо спрямувати навчальний процес педагогічними шляхами, які забезпечують формування національної самосвідомості самих студентів в процесі вивчення ними у вузі тих дисциплін, які безпосередньо пов'язані з шкільною програмою трудового навчання.

Однак, як свідчать дослідження деяких українських вчених, у педагогічних вузах країни як самому вихованню та формуванню національної самосвідомості студентів в процесі їх навчання так і підготовці їх до формування національної самосвідомості учнів не приділяється належного значення.

Протягом навчання в педагогічному вузі студенти спеціалізації “обслуговуюча праця” вивчаючи ряд дисциплін соціально-гуманітарного та психолого-педагогічного циклів, накопичують теоретичні знання та практичний досвід з формування національної самосвідомості учнів. Але ж цього недостатньо. Потрібна така методика, яка б поглиблювала одержані знання і сприяла реалізації їх у практичній діяльності та самовихованні.

Література:

1. Клименко Т., Самборська Я. Є досвід етнічного нігілізму // Нова освіта України. – 1994. - № 2. – с. 36-39.

Тетяна Тхоржевська

ПРО ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРАЦІ

В час, коли суспільство повертається до вікових національних традицій, ознакою загальнонародської культури стає правильне розуміння ролі релігії в житті людини. Особливо важливо такою культурою володіти вчителю загальноосвітньої школи, щоб краще розуміти психологію сучасних школярів, які є носіями різних світоглядних концепцій.

Від цілковитого заперечення позитивного впливу морально-релігійного виховання на формування особистості та значної ролі церкви в розвитку шкільної освіти в Україні та світі ми перейшли до визнання свободи вибору людиною її світоглядних переконань, вчимося поважати погляди представників різних віросповідань.

Формування релігійної культури – справа не одного дня і не одного навчального предмету, нам же хотілося сказати про можливості педагогічних дисциплін.

Думаємо, що з будь-якої точки зору: і з точки зору розуміння психології православної дитини, і з точки зору формування ще більшої поваги до обраної професії корисно буде вчителю праці дізнатися про ставлення церкви до праці. Адже ті погляди класиків педагогіки на трудове виховання та навчання, на які спираються в освіті вчителів, здебільшого формувалися під впливом християнства.

Розглянемо, яке місце в релігійній свідомості займає праця. Православна церква в процесі виховання дітей відводить праці почесну роль. Все життя розглядається як безперервний трудовий процес в ім'я блага інших людей та Бога: Богу потрібні робітники (Пс. 2.11). Дитина із сім'ї віруючих привчається розглядати красу природи як справу рук Творця і дуже рано замислюється над тим, як досягти гармонії між світом, створеним Богом, і витворами людських рук. Дітей вчать розуміти взаємозв'язок, взаємозалежність всіх людей, їх потребу у фахівцях в різних сферах трудової діяльності. Кожна людина має своє призначення на землі, свій талант, який може і не розкритися. Все життя людини розглядається як ланцюг трудових задач, які потребують свого вирішення. Дітей привчають до думки, що праця – це завжди важко: вона потребує багатьох знань, емоційних, вольових зусиль, терпіння, вміння послідовно розв'язувати одну задачу за іншою. Запорукою успіху в трудовій діяльності є звичка до праці, яка виникає в процесі самої праці.

Характерною особливістю є те, що віруючу дитину навчають не відділяти фізичну працю від духовної, оскільки церква вчить, що найголовнішою є задача по влаштуванню своєї душі. Дитині дають зрозуміти, що кожна діяльність приносить свої плоди, які можуть бути корисними в цьому житті, але не є вічними. Не вони є тією цінністю, яку можна взяти у вічне життя. Багатство, яке може накопичуватися внаслідок сумлінної праці, не розглядають як самоціль. Навпаки, застерігають, що там, де багатство, там є небезпека втратити позитивні людські якості, виявити жадібність, користолобство. Тому дбаючи про найбільше багатство – багатство своєї душі, людина повинна вміти відмовлятися від земних скарбів на користь інших, терплячих нужду людей. Дитина привчається до думки, що, зростаючи, набуваючи трудової майстерності, вона може приносити користь все більшій кількості людей. І ось тут приходиться усвідомлення праці не як обтяжливого обов'язку, а як джерела радості і любові. Віддаючи, людина отримує. Церква вчить, що праця заради інших приносить справжню насолоду, а той, хто сам не працює для інших, не розуміє чужих проблем, не вміє бути вдячним, і все це обертається проти нього самого.